

ՄԱՅՆԱԿԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՍՕԼՕՎԵՆԻ ՅՈՂ. Հննադատական տեսութիւննիր
չառ. Ա. Ժամանակակից հայ քննադատութեան փիլի-
սոփայութիւնը: Տիգրիս, տպարան «Հնրէս» 1912. 80
233 էջ, գին՝ 60 կոպ.:

Սոյսիկների առաջինայ քննադատական-
ները գործէ միաշար ընթերցմամբ աւարտելէն
վերջը՝ թող արուի մեզի յայտնելու մեր տե-
սութիւնը:

Այս իրբեւ զուտ քննադատական եւ փի-
լիսոփայական գործը՝ աննախընթաց ձեռնարկու-
թիւն մ'ըլլալուն, արդէն նոյնին իսկ մեծապէս
գնահատելի երեւցաւ մեզի. յայտնի է թէ այս
ուղղութեամբ գրուած գործերով՝ միապատշաճ
նորագոյն ժամանակի մատենագրական պատմու-
թեան արգասաւոր հող մը կը պարտաստուի:
Յ. Տամառասիւ կը բացատրէ իր գրքին մէջ թէ
վերջին տասնեակ տարիներու ռուսահայ գրա-
գիտները ինչ չափով ժամանակակից հասարա-
կական եւ փիլիսոփայական գաղափարներէ ուղ-
ղութիւն առին կամ ղեկավարուեցան՝ իրենց
ոտանաւոր գրութիւններուն մէջ. արդեօք իրենց
ապրած ժամանակին եւ միջավայրին պահանջ-
ներուն թարգման հանդիսացան, թէ լոկ սեպ-
հական որսի ցաւեր երգելով անձուկ գործու-
նելութեան մը սահմանին մէջ կոպուած մնացին:

Քանի որ այս պահանջներով կը մերձենայ
Ս. իր շնորհիւ կարծեմ բնաւ զորմանք չէ, եթէ
միանգամով ապագայ սերնդեան անարժան
համարուին, այն ամէն բանաստեղծ գրողները
որոնց երկերուն մէջ ժամանակակից աւարեայ
կենտրոն գեղարուեստական ոեւէ ապագայա-
պաշտ ձգտումով մը չ'անգրագաւորար, որչափ որ
ալ գեղեցիկ եւ հրապուրիչ մոտիւնելով
գրուած ըլլան անոնք: Ուրիշներուն պաշտպա-
նած «մարտ գեղարուեստը» (երես 195) կամ
թէ ինչպէս սովորաբար մնք կ'ըսենք «գեղա-
րուեստը գեղարուեստի համար», (l'art pour l'art)
սկզբունքը՝ չ'ընդունիր եւ շատ իրաւամբ կը հեղքէ
հեղեմակը. վասն զի l'art pour l'art et l'art
pour l'idée երկուքն ալ հաստատաբար ունին
իրենց իրաւունքները Բուալտի կամ Ռակինսոսի
մը երգերուն մէջ:

Գրութեան ամբողջ ատաղձն երկու մա-
սերու («ընթաններու») բաժնէն հարկ տեսած է
հեղինակը, նկատելով որ իւրաքանչիւր մաս իր
ուրոյն նկարագրովը կը տարբերի միւսէն: Ա.
Մասի մէջ քննադատութեան նիւթն են 1. Ե.

Յովհաննիսեան, 2. Լ. Մանուկեան, 3. Ա.
Նաւասեան, 4. Ե. Բուսնեան: Բ. շրջանի
ներկայացուցիչներէն են 1. Ե. Յակոբեան,
2. Ա. Խաչատրեան, 3. Շ. Պարսեան եւ
4. Վ. Յերակեան:

Այս անուանի գործերու մասին Ս. զեա-
հատականները ուղղակի իր յառաջադիր պա-
հանջներէն կը բխեն, եւ այս պատճառաւ ալ
մնք առանց անձնական խորհրդածութիւններու
կամ շեղումներ ընելու՝ իւրաքանչիւրին վերայ
ըսուածները սակաւ տողերու մէջ ստորեւ ամ-
փոփել պատշաճ կը գտանք:

— Ե. Յովհաննիսեան ընդհանրապէս
սխալ տրամադրութիւններու թարգման գրա-
կան դէմք մըն է, չունի լուսաւոր ապագայի
հետանկարներ, որոնք ընթերցողի մէջ հասաւք
ներշնչեն. անպատակ ղեգերու ճիւղին իրեն տա-
վորական են, գրական գծուած ուղղութեան
մը վերայէն յառաջացած չըլլալուն համար:

Լ. Մանուկեան իր շրջակայքին բնաւ հա-
մակրական վերաբերմունք չէ ցուցներ, որուն
ցաւերը սակայն պէտք էր երգել. «մարտ գե-
ղարուեստը», զոր միակողմանիորեն կը պաշտէ
հակառակ ընդդիմադիր ուրիշ գրական հոսանք-
ներու, կը վկայեն իր գրական յետամնացու-
թեան:

Ա. Նաւասեան կ'երգէ միայն տեսլական,
գաղափարական գեղեցիկութիւններ, որոնց մէջ
ոչինչ կերպով արձագանգ չեն գտներ ժամա-
նակակից կենտրոն բարախու ճիւղին, եթէ իր քնարը
կը հարստացնեն հայ գրականութիւնը, սակայն
անոր բացակայութիւնն ալ զգալի մնաս մը
պիտի չպատճառէր:

Ե. Բուսնեան, զոր տեսակէտով մը Յով-
հաննիսեանի հետ մէկ գծի վրայ կարելի է գնել,
թէ եւ ստոր նման մեղամտեղ մոտիւնել չունի
իր երգերուն մէջ, սակայն իրախուսող չեղաւ ալ
չունի: Իր գրածներն իրենց արժեքը կ'առ-
նուն ամէն բանէ աւելի ձեռագիտական ճարտա-
րութիւնն է, որուն շնորհիւ բանաստեղծը զրոյց-
ներ եւ առասպելական պատմութիւններ հա-
նդական եւ հեշտաւոր կերպով կը հիւսն: Իր
արտագրութեանց շարքը՝ հազիւ երեքը լայն
սեսութեամբ գրուած կտոր կը կրնայ ընծայել
մեր աշխարհը: Այս Ա. շրջանի մատենագիր-
ները Ս. կը բնորոշէ տեսակ մը գրական երկու-
տութեամբ, որ թնյլ չէր տար որոշ ուղղու-
թեամբ հետեւողական կերպով ընթանալ:

Անցնինք Բ. Մասի պէմբերուն: Այս վեր-
ջիններու յատկանշական առաւելութիւնը ա-

ուսմանը երևա՞յ որոշ գաղափարական հոսանքի մը յարած ըլլա՞ն է:

Յ. Յակոբեան եւ Ա. Աւետիսեան իրարու տրամադափօրէն հակառակ ուղղութիւններու կը հետեւին, առաջինը համամարդկային իդէալի զաւակ՝ անհատի երջանկութիւնը հասարակութեան բախտաւորութեան մէջ կը դնէ: Իր բանաստեղծի յղացումները խիզախ են, պատկերները կենդանի եւ գրեւոր շնչաւ վառ: Ա. Խասակեան ընդհակառակն դեռ հազիւ երկտասարդ յուսահատ ծերուն մը տպաւորութիւնը կը թողու, տխրութիւնը իրեն թով մի տեսակ հնարուած դրութիւն կամ ակառաքնական երեւոյթ դարձած է. թէեւ «Խուրացանքիդ տողի մէջ կայ շուշէ, շնչտեր, տրամադրութիւն, խոր գգացմունք — բայց բոլորը ծանր, յուսահատական, սկեպտիկ, յուսահատ...» այնչափ որ հեղինակը «Արեւ, արեւ, ի սէր Աստուծոյ արեւ տուէք» (երես 125) կը գրէ: «Երբ Յակոբեանը դիմում է քաղաք, իսահակեանը փախչում է քաղաքից, Յակոբեանը ժխտը է սիրում, իսահակեանը՝ միայնութիւն» (երես 126):

Ը. Կուրդինեան՝ ծանօթ իբրեւ աշխատաւոր դասակարգի ազտագիր՝ «Ունենալով առողջ տրամադրութիւն իր քնարը ուզեցել է ծառայեցնել նոր մտախնդիրի, սակայն, չունենալով լուրջ պատրաստութիւն, նա չէ կարողացել գլուխ հանել եւ իր տաղանդին, յատուկ կազմակերպուած զարգացում տալ» (երես 159). իր երգերը տողորուած են աւելի շատ նեղ ազգայնական ոգիով մը քան թէ համամարդկային, գաղափարական ձգտումով:

«Միշտ այն անուրջներ», ու հեղինակի «Երեսերն ու տենչերը, թէեւ մաքուր են եւ անկեղծ, բայց չափազանց միակողմանի» (երես 173). «սա ծայրայեղօրէն յուսահատուած է աշխարհից» (անդ): Սակայն իբրեւ արուեստագէտ բարձր է Յէրտերեան, «իբր յանգն ու վանկը՝ ռիթմիկան — հաճելի են եւ ընթերցանութիւնը դարձնում են երաժշտական» (երես 179):

Գրքին վերջին էջերուն մէջ Ս. Խնդզեանը կ'ուզէ պաշտպանել ակոյեանի մը ընդգրկմանութեան դէմ, որուն առիթը տուած են իր՝ «Գեղարուեստի» մէջ գրած տեսութիւնը թէ — քնարերգութիւնը չէ կարելի անջատել կեանքի պատմական զարգացման պրօցեսից — (երես 180): Մենք Ս. ի պատճառաբանութիւնները լիովին իրաւացի եւ համոզելի դատեցինք. երանք թէ քննադատ ակոյեանն ալ ընդունէր

նոյն փաստերը գործնականօրէն, զորոնք արդէն տեսականօրէն կ'ընդունի թերեւս:

Է. Պ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

ՅԱՅՈՐԵԱՆ ԵՈՎԷԼԻԱՆՆԷՍ — «Ազգերու պատմութիւնը» 4տ. Բ. Հոռոմացիք եւ Նախամիջագար. Կ. Պոլիս. տպ. Ե. Մատթէոսեան, Տո 1912. Էջ 224:

Պրոֆ. Յ. Յակոբեան փութաց քիչ ժամանակէն ըստ իւր խոստման լոյս ընծայել ազգերու պատմութեան նաեւ Բ. հատորը (Ա. ին մասին տես «Հանդ. Ամս.» 1911, էջ 607):

Հատորիս բովանդակութիւնը ամենահետաքրքրական մասերէն մին կը կազմէ պատմութեան մէջ. ինչպիսի են, Հռոմէականները՝ անոնց կայսրութիւնը, Քրիստոնէութեան սկզբնաւորութիւնը եւ այն միջնօղակն որ հին ու Միջին դարը իրարու հետ կը շաղկապէ:

Յարգ. Պրոֆեսորը՝ հետեւելով նոյն գաղղական ու անգղիական հռչակաւոր պատմագէտ անձնաւորութեանց, պահանջուած առին փոյթ ու ինամբ թափած է, Հատորիկիս արդիական առաջնական դասագրքի մը կարեւոր ամեն առաւելութիւններն տալու համար. միայն թէ պիտի բազմայնք դիտել տալ թէ Քրիստոնէութեան ու Եկեղեցւոյ մասին այնչափ նպաստաւոր չեն յարգ. հեղինակին դատողութիւնները. քրիստոնէութեան նոյն իսկ իրեն պատշաճ տեղը չէ տուած:

Գ. Հատորն ալ ժստահ ենք թէ Ա. եւ Բ. ին առաւելութիւններովն օժտուած հրապարակ պիտի ելլէ, ինչպէս կը յուսացնէ յարգ. Պրոֆեսորը, որուն անկեղծ սրտէ յաջողութիւն կը յայտնենք:

Է. Յ. ՅԵՐՏԵՐԵԱՆ

ԱՅԻՆԻԱՅԻՆ

1. Հայ Տպագրութեան 400ամակը: — Վեց ամիսէ ի վեր ազգային թերթերուն ու շտրոթերուն աւարիկան եղած է Հայ-Տպագրութեան 400ամայ Եօրէկեանը:

Հայութիւնն ինչ տրամադրութեամբ ընդունեցաւ Եօրէկեանին լուրը, ցայժմ ինչ պատրաստութիւններ տեսաւ եւ ինչ որոշմանց յանգեցաւ Եօրէկեանը անմահացնելու համար. հարցեր, որոնց պատասխանը դժբախտաբար